

A K+F és technológiatranszfer megállapodások helye az EU versenyszabályozásában: megengedhető versenytorzítás a gazdasági növekedés szolgálatában

Czékus Ábel

A fokozódó nemzetközi verseny új dilemma elé állította a közösségi jogalkotókat. A versenyszabályok részleges fellazítása aktívan hozzájárulna a gazdasági növekedéshez, viszont a jogrendszer ilyen irányú elmozdulása a versenyfeltételek torzulását eredményezné. A kérdés az, hogy milyen módon és mértékben kell a versenyszabályokat megváltoztatni annak érdekében, hogy a gazdasági növekedésből származó előnyök felülmúlják a megengedett versenytorzítás negatív hatásait.

*Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy az Európai Unió szabályrendszerében a horizontálisan versengő vállalatok közötti K+F és technológiaátadási együttműködés hogyan járul hozzá ezen célkitűzés eléréséhez. A kérdés tárgyalásakor alapvető fontosságú a K+F és technológiatranszfer megállapodások jelenlegi szabályozásának bemutatása. A jogszabályi keret (azaz a két csoportmentességi rendelet) továbbra is biztosítja az uniós szintű versenyvédelmet, ugyanakkor az EU területén (együtt)működő vállalatok számára jogbiztonságot nyújt. A csoportmentességi rendeletekkel a jogalkotók célja a gazdasági növekedés és fejlődés előmozdítása volt; a K+F és technológiaátadási megállapodásoknak a kartelltilalom alóli kiemelése révén ugyanis vállalati és uniós szintű versenyképességi előnyök alakulhatnak ki. A K+F beruházások költségeinek megosztása további ösztönzőt jelent a részes vállalkozásoknak. Másrészt, a csoportmentességgel való visszaélés elkerülése érdekében nem engedélyezettek azon együttműködési formák, amelyek a piaci folyamatok súlyos korlátozásához vezetnének. A versenyszabályozást ebből kifolyólag csak olyan mértékben lehet a gazdaságösztönzés szolgálatába állítani, amennyiben nem okozza a verseny megszüntetését. Az uniós versenyszabályozás ezen „új” funkciójának kiterjesztését mindazonáltal alapos mérlegelésnek kell megelőznie. A szabályozásban egyre inkább előtérbe kerülő közgazdasági megközelítés erősítése ebbe az irányba mutat, de segíthet a jelenleg hatályos csoportmentességi rendeletek értékelése is.**

Kulcsszavak: piactorzító magatartás, csoportmentesség, gazdasági növekedés, kutatás-fejlesztés, technológiatranszfer

* Jelen tanulmány megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

1. Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben az Európai Unió (EU) különböző gazdasági kihívásokkal találta magát szemben. A problémák, például Olaszország vagy Görögország esetében, olyan méreteket öltöttek, hogy elveszett évtizedről beszélhetünk.¹ A jelentkező kihívásoknak nehéz olyan közös pontját meghatározni, amely az összes tagállamra nézve feltétel nélkül igaz lenne; azok régióról régióra változóak. Amíg a közelmúltban Dél-Európa némely országában a demográfiai helyzet vált egyre inkább fenntarthatatlanná (egész pontosan fogalmazva: a *gazdasági jólét szintje* változatlan demográfiai trendek mellett), addig egyes közép-európai országokban a strukturális váltással (vagy annak hiányával) kapcsolatos folyamatok okoztak kihívást a közgazdászoknak és politikusoknak. Ugyanakkor, általános jellemzője az EU tagállamainak az alacsony növekedési ráta (illetve annak kilátása). Ez aláaknázza a hosszú távú fenntartható közpénzügyi tervezést, fenntartható intézményi gazdálkodást, és végső soron: a fenntartható fejlődést. A gazdasági növekedés ennek okán az EU egyik központi kérdésévé vált. Ezt a jelenlegi, válságtól sújtott időkben kétféleképpen lehet értelmezni; egyrészt *be kell indítani* a gazdasági növekedést, másrészt pedig *serkenteni* kell azt.

Az Európai Uniónak újfajta gazdasági ösztönzőkre van szüksége. A tagállamok többségét jellemző szociális piacgazdaság jórészt csak egy többé-kevésbé kiszámítható gazdasági kibocsátás növekedés, illetve a versenyképesség, a hatékonyság és a jogbiztonság javulása révén tartható fenn. Ezeket a célokat is szem előtt tartva, a vonatkozó közös politikákat esetenként újra kell gondolni, fokozott figyelmet fordítva ezek potenciális gazdasági növekedést ösztönző jellegére.

Az uniós szintű gazdasági növekedésnek magától értetődő előfeltétele a közös piacon működő vállalatok számára biztosított megfelelő működési környezet kialakítása és fenntartása. A feltételrendszer egyik, ha nem a legfontosabb, alkotóeleme a szabályozási környezet milyensége. A túlságosan merev szabályozási rendszer ugyanúgy (de nem feltétlenül ugyanolyan mértékben) visszaveti a gazdasági növekedést és fejlődést, mint a túlságosan laza; *a szabályozás által biztosított, de ellenőrzött gazdálkodási környezet megteremtése* jelenti a kívánatos „kombinációt”. Az egyes gazdasági tevékenységek (közös fejlesztések, technológiaátadás, szakosodás, stb.) tilalma optimális szintjének meghatározása egyben napjaink egyik legfőbb versenyszabályozási kihívása is. Jelen tanulmány két, a tudásalapú gazdaság hatékonyságát növelő együttműködési formát vesz górcső alá; a vállalati kooperáció keretei a K+F együttműködések és a technológiatranszfer megállapodások jogi szabá-

¹ Az elveszett évtized fogalmával – a 2008-ban eszkalálódott válság elhúzódásával – az Európai Unió egyre több tagállamának gazdaságát jellemezhetjük. A fogalom a köztudatba mégsem Európa kapcsán került be, hiszen korábban az argentin, vagy a japán gazdaság elhúzódó recesszióját/stagnálását is jellemezték hasonló kifejezésekkel. Egy jelentős – negatív – különbség mégis van a jelenkori Európai Unió gazdasági stagnálása és a korabeli tengerentúli események között, nevezetesen, hogy az EU egyes tagállamainak gazdasági növekedése már a válság (elveszett évtized) előtt is lelassult, vagy stagnált.

lyozásában testesülnek meg. Másképpen megfogalmazva, a kérdés abban rejlik, hogy az együttműködés milyen szintjét (és formáját) tekinthetjük még kívánatosnak, és melyek azok a kooperációs formák, amelyek nem jellemezhetik a részpiacokat. A (nem-) versenytársak piaci együttműködése tehát nem feltétlenül hordoz a verseny szempontjából pejoratív tartalmat, jóllehet a vállalkozások ilyen jellegű (tehát legális és üdvözlendő) piaci magatartása – elkerülendő a negatív extern hatásokat – igen csak szabályozott és korlátozott. Ennek megfelelően európai bizottsági (EB) szinten is felismerték, hogy a versenyszabályozás, mint közös politika is szolgálhat gazdaságösztönzési célokat (Monti 2010), hasonlóan a legtöbb közös politikához, beleértve a pénzügypolitikákat is.

A tanulmányt a következők szerint tagoljuk. A második fejezetben az európai versenyszabályozásban megfigyelhető paradigmaváltást írjuk le. Ebben rámutatunk, hogy a versenyjogi szabályok értelmezésekor a közgazdasági megközelítés került előtérbe a jogszabályok normatív értelmezése kárára. A harmadik fejezet első részében az EU két csoportmentességi rendeletének elméleti hátterét vesszük górcső alá; rávilágítunk azokra a gazdaságpolitikai megfontolásokra, amelyek az általános tilalom alóli mentesülés gazdasági megalapozottságát kívánják alátámasztani. A fejezet második részében röviden ismertetjük a jelenleg hatályos K+F és technológiaátadási csoportmentességi rendeleteket. Végül, értékelendő a közös európai versenyszabályozás két mentességi rendszerét, levonjuk általános következtetéseinket.

2. A szabályozási környezet – paradigmaváltás a versenyszabályozásban?

A közösségi szintű versenyszabályozás egyike azon közös szabályozási területeknek, amelyek jogi hátterét a Római Szerződés fektette le. Az Európai Gazdasági Közösség megalapításának egyik deklarált célja az volt, hogy a közös piacon azonos működési (gazdálkodási) feltételeket biztosítson, mivel annak egységessége csak ezáltal volt megvalósítható. A Római Szerződés 2. cikke így fogalmazott:

„A Közösség feladata, hogy közös piac létrehozásával, valamint a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével a Közösség egész területén előmozdítsa a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését, a folyamatos és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést, a nagyobb stabilitást és az életszínvonal gyorsabb emelkedését, valamint a tagállamai közötti kapcsolatok szorosabbá tételét” (EB 1957, 2. cikk).

A 2. cikkben megfogalmazott célkitűzések megvalósítása érdekében a Hatok közös politikákat hoztak létre (EB 1957, 3. cikk). Az Alapszerződés adta keretrendszer – rendes jogalkotási folyamat keretében – fokozatosan töltötték meg tartalommal. Hasonlóan más közösségi jellegű kérdésekhez, a versenyszabályozás vonatkozásában is *az EB játssza a legfontosabb szerepet*, jóllehet az Európai Bíróság integráció-mélyítő döntési gyakorlata is figyelemre méltó. Noha a kontinentális jogrendszer alapját a normatív jogalkotás jelenti, *a bírósági jogértelmezés az angolszász*

esetjogi jogértelmezés és -alkotás felé mutat elmozdulást már az integráció kezdeti éveitől. Ma már a bírósági jogértelmezés, valamint a bíróság által kialakított elvek az uniós szabályalkotás alapvető elemét képezik.

A Római Szerződés 2. és 3. cikke rámutat: a közösségi szintű versenyszabályozás elsődlegesen az egységes, közös piac létrehozását szolgálja (azaz a *közösségi jogszabályok közösségi szintű érvényesítését*), ugyanakkor hozzájárul a gazdasági fejlődéshez és növekedéshez is. A szabályozás ilyen jellegű felfogása teremtette meg azokat a jogi alapokat, melyeken a Közösség (gazdasági értelemben pedig a közös piac) nyugszik. Ezen állítás mindenkori aktualitásának vizsgálatakor azonban nem tekinthetünk el az adott kor politikai és társadalmi, de mindenekelőtt gazdasági viszonyainak figyelembe vételétől.

A gazdasági és politikai kontextusba helyezett versenyjog-értelmezés az integráció fejlődésével nem tűnt el, viszont jelentős változáson esett át. A közös politikák és szabályok, amelyek gazdasági értelemben az integráció manifesztálódásának tekinthetők, folyamatosan a gazdasági racionalitás és az aktuális igények irányába fejlődtek. Szemléltetésképpen, a négy szabadság Alapszerződésbe foglalása és kiterjesztése a gazdasági tevékenységekre eredeti kötelezettségvállalásként értelmezhető, holott annak továbbfejlesztése a mindenkori gazdasági helyzet által determinált folyamat volt. Ennek egyik leginkább szembevetendő példája a személyek, vagy a szolgáltatások szabadságának fejlődése és hatályának bővülése a kezdetektől napjainkig. Témánk szempontjából azonban fontosabb az utóbbi másfél évtized, hiszen az jelentős – szemléletbeli – változást hozott a versenyszabályozás szerepének vonatkozásában. Előtérbe került ugyanis a versenyszabályozás azon jellege, mely szerint az – különösen a közös iparpolitikával karöltve – a fejlesztések mozgatója lehet (Török 1999; Pelle 2005). A *közgazdasági megközelítésnek* a trösztellenes és a vállalati koncentrációk szabályozásában történő előtérbe kerülése (Gual et al. 2005; EEMC 2006) a bírósági joggyakorlat mellett a jogalkotásban is egyre nagyobb hangsúlyt kap. A trösztellenes szabályokban és a vállalati koncentrációk megítélésében végbemenő változás egyértelműen ebbe az irányba mutat (Hildebrand 2009), míg az állami támogatási keretrendszer fejlődése is elsődlegesen a gazdasági növekedés és fejlődés ösztönzésére fekteti a hangsúlyt, mindemellett figyelembe véve a közös piac jogi egységességét is (Pelle 2005; EB 2008).

Hasonló elgondolások érhetőek tetten a kartellszabályozás általános tilalmát illetően is. Jóllehet a generálklauzula alóli mentesülés intézménye már a Római Szerződésnek is részét képezte (EB 1957), a szabályok alakítása és érvényesítése által realizálható gazdasági előnyök csak az elmúlt bő másfél évtizedben kerültek az Európai Bizottság vizsgálódásának középpontjába. A korabeli német gondolkodás hatására (Pelle 2010) a mentesség intézménye is megjelenik az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződésben (EB 1957); ennek előtérbe kerülése azonban sokat váratott magára. Az EB ilyen irányú paradigmaváltása figyelhető meg a grémi-

um két iránymutatásából (is), melyeket 2001-ben² és 2011-ben³ adott ki. Az EK-Szerződés 81. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról szóló bizottsági iránymutatás (EB 2001) 2-4. cikkeiből kiolvasható a szabályozás merevségéből adódó potenciális gazdasági növekedés-veszteség, melyet a versenyszabályok adekvát alkalmazásával kerülhetünk el. Az iránymutatás 2. bekezdése a megengedett horizontális együttműködések versenyellenes hatásait hangsúlyozza ki, amikor a következőképpen fogalmaz:

„A horizontális együttműködés a versennyel kapcsolatos problémákhoz vezethet. Ez a helyzet például, amennyiben az együttműködő felek az árak vagy a kibocsátás rögzítésében vagy a piacok felosztásában állapodnak meg, [...] ezáltal [...] negatív piaci hatásokat okozva” (EB 2001, 1. o.).

A gazdasági növekedés és fejlődés vonatkozásában kiemelendő az iránymutatás 3. bekezdése, amely kimondja, hogy a „[...] horizontális együttműködés másrészt jelentős gazdasági előnyökkel járhat” (EB 2001, 1. o.). Az EB felismerte ugyanis, hogy a hosszú távú versenyképesség megtartása (vagy elérése) érdekében a:

„[...] gazdasági társaságoknak reagálniuk kell a verseny növekvő nyomására, és a globalizáció, a technológiai fejlődés sebessége, valamint a piacok általában dinamikusabb természete miatt megváltozott piaci feltételekre. Az együttműködés a kockázat megosztásának, a költségmegtakarításnak, a know-how egyesítésének és a gyorsabb innovációnak az eszköze lehet” (EB 2001, 1. o.).

Ezek a célkitűzések szoros kapcsolatban állnak a 2000-ben életre hívott Lisszaboni Stratégiával, amelynek egyik célkitűzése „a vállalkozások működésére irányadó keretszabályok javítása és egyszerűsítése” (EP 2006, 1. o.).

Az EB 2011 elején újabb – a 2001-eshez képest felülvizsgált – iránymutatást bocsátott ki a horizontális együttműködések megítélése vonatkozásában (EB 2011). A 2001-es iránymutatás központi eleme (az együttműködésből fakadó potenciális piactorzítás, és a gazdasági növekedés serkentése) hasonló formában megjelenik a 2011-es változatban is, azonban a hangsúly átkerült a *gazdasági ösztönzés* fontosságára. Ez legszembevetőbbben abban nyilvánul meg, hogy a két fogalom sorrendje megfordult, azaz a 2011-es dokumentumban már a gazdaságösztönzés szerepel az első helyen. A gazdasági ösztönzés előtérbe kerülése azonban nem véletlen; az szorosan kapcsolódik az EU-ban tapasztalható, több évtizedes gazdasági növekedés- és fejlődés-lassulással, amit a 2008 őszi kirobbanó válság tetéztett be. A versenyszabályozás gazdaságösztönző tulajdonságának felismerését szem előtt tartva érthető, hogy miért toldott el a hangsúly a szigorú jogi értelmezésről a megfelelő szabályozás nyújtotta potenciális *lehetőségekre* (Gual et al. 2005). A 2011-es iránymutatás 2. bekezdése kimondja, hogy:

² Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 003, 06/01/2001 P. 0002 – 0030 (EB 2001).

³ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 011, 14/01/2011 P. 0001 – 0072 (EB 2011).

„[a] horizontális együttműködési megállapodások jelentős gazdasági előnyöket eredményezhetnek, különösen, ha egymást kiegészítő tevékenységek, készségek vagy eszközök kapcsolódnak össze. A horizontális együttműködés a kockázat megosztásának, a költségmegtakarításnak, a beruházások fokozásának, a know-how egyesítésének, a termékminőség és -választék javításának, valamint a gyorsabb innovációnak is eszköze lehet” (EB 2011, 4. o.).

Kétség nem fér ahhoz, hogy az Európai Bizottság továbbra is számba veszi a horizontális együttműködésből potenciálisan adódó versenykorlátozó következményeket (ld. EB 2011, 3. bekezdés). A megengedett versenykorlátozás versenyellenes hatásai rendkívül hangsúlyos szerepet töltenek be a szabályok értelmezésében, összhangban az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdésével (EB 2007). Ugyanakkor a súlypont átkerült a megfelelően kialakított versenyjogban rejlő gazdaságélénkítő jellegekre. Az iránymutatás kihangsúlyozza, hogy:

„a Bizottságnak, miközben felismeri a horizontális együttműködési megállapodásokból származó lehetséges gazdasági előnyöket, biztosítania kell a tényleges verseny fenntartását. A 101. cikk nyújt jogi keretet a mind a versenyellenes, mind a versenyt támogató hatásokat figyelembe vevő kiegyensúlyozott értékeléshez” (EB 2011, 4. o.).

Az európai uniós versenyszabályozás ma már tehát egyértelműen a gazdasági növekedést szolgálja, biztosítva mindemellett a tisztességes versenyfeltételek érvényesülését is.

Okulva a Lisszaboni Stratégia célkitűzéseinek „teljesítéséből”, az európai döntéshozók megalkották a „Europe 2020” stratégiát. Ez utóbbi hasonló beavatkozási területeket nevesít, mint a 2000-es Lisszaboni Stratégia, de célkitűzései sokkal átfofóbbak – összhangban az európai tudásalapú társadalom kialakításának igényével. Ennek egyik célkitűzése egy olyan növekedés megvalósítása „[...] amely intelligens, azaz amelynek esetében az oktatási, a kutatási és az innovációs beruházások hatékonyabbak [...]” (EB 2012, 1. o.). A politikák megalkotásakor ezeket a célokat is figyelembe veszik (Pelle 2005). Török (1999, 498. o.) ugyanakkor kiemeli, hogy a célok eléréséhez pusztán a szabályozói környezetet segítségül hívni nem elég. Szerinte „ha a kormányzat nem pótolja a piaci ösztönzőket megfelelő szabályozókkal, akkor a magáncégeknek saját erőből kell törekedniük a megtérülési mutatók javítására, és ennek egyik eszköze a versenytársakkal való összefogás a kutatásfejlesztési közös vállalatok alakítására”. A szerző hozzáteszi azt is, hogy az iparpolitikai célok eléréséhez nagymértékben hozzájárulhat egy jól kialakított versenyszabályozás (Török 1999).

3. A K+F és a technológiatranszfer megállapodások mentessége a kartelltilalom általános hatálya alól

A mindenkor hatályos Alapszerződés azon cikke, amely kimondja a kartelltilalom általános jellegét, egyben tartalmazza a (csoport)mentességi rendszer jogszabályi alapját is. A Római Szerződésben ezt a 85. (3) bekezdése szabályozta, a maastrichti és a lisszaboni újraszámolás után pedig a 81. (3) és a 101. cikk (3) (EB 1957, 1992, 2007). A cikkek újraszámolása nem járt azok tartalmának megváltoztatásával, így azt mondhatjuk, hogy a versenyszabályok alapját jelentő elsődleges jogszabályokban érdemi változás a Római Szerződés óta nem történt. Az említett paragrafusok tartalma tehát autentikus, ezért csak a jelenleg hatályos Szerződés vonatkozó előírásait tárgyaljuk.

Az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése szigorú szabályok mellett teszi lehetővé a vállalkozások közötti megállapodások megkötését. Az együttműködés, amely megvalósulhat versenytárs és nem versenytárs vállalkozások között is, magában hordozza a verseny torzításának veszélyét, ugyanakkor gazdasági előnyökkel is jár. Az előbbieken röviden bemutatott versenyjog-értelmezési paradigmaváltás magával hozta a versenyszabályok közgazdasági olvasatának előtérbe kerülését, ezért a felmerülő kérdés ma már a megengedhető versenytorzítás és az általa realizálható gazdasági előnyök *egyensúlyának* megtalálása. Az „engedmény optimuma” megtalálásának legfontosabb sarokkövét négy feltétel teljesülése jelenti (EB 2007). A feltételeket a gazdasági teljesítmény és hatékonyság irányára tett hatása alapján pozitív és negatív csoportokba soroljuk. Mivel a körülményeknek együttesen is fenn kell állniuk, konjunktív feltételekről beszélünk. A szabályok mély – elméleti – jellegű részletezésének és értelmezésének szükségessége mindazonáltal szoros korrelációt mutat a vállalati magatartások komplex gazdasági értékelésével.

Pelle (2005, 66. o.) rámutat, hogy „az Európai Bizottság [...] megenged bizonyos kartelleket, és ezeknek a határait a következőkben jelölte ki: az olyan megállapodások, amelyek a termelést vagy értékesítést elősegítik, illetve amelyek a technológiai fejlődést szolgálják, pozitív megítélés alá eshetnek [...]”. A releváns szabályok szerint a vállalkozások által éltre hívott megállapodásoknak, döntéseknek vagy összehangolt magatartásoknak gazdasági vagy műszaki fejlődést kell eredményeznie olyan módon, hogy abból a fogyasztók is méltányosan részesüljenek (EB 2007; Hildebrand 2009). A pozitív feltételek biztosítják tehát azt, hogy a vállalkozások együttműködése eredményeként megszülető gazdasági eredményeket ne sajátíthassák ki a részes vállalkozások, hanem annak egy részét át kell adniuk a fogyasztóknak. *A fogyasztók számára* a gazdasági eredményekből történő „részesedés” biztosítása hivatott ellensúlyozni a versenytorzításból eredő hátrányaikat; a fogyasztók ilyen jellegű kompenzációja a legrosszabb esetben sem lehet semlegesnél rosszabb. Egyes szerzők viszont azt hangsúlyozzák – Schumpeter gondolataiból kiindulva –, hogy a monopol erő és a szabályozás szorossága között is egyensúlyt kell teremteni, egyébként nem lesznek ösztönzők a technológiai fejlesztésre és innovációra (Minniti

2010; Wersching 2010). A vállalkozások közötti együttműködés (ami ebben az esetben tehát versenykorlátozásnak minősül) csak abban az esetben engedélyezett, ha az együttműködés eredményeként realizált gazdasági vagy műszaki előnyöket nem lehet más, versenykorlátozást nem tartalmazó (együttműködési) módon elérni. Az együttműködés, jellegétől és előnyeitől függetlenül, nem megengedett, ha az megszüntetné a versenyt a releváns piacon. Mindez azt jelenti, hogy kőkemény (fekete listás) korlátozások nem mentesíthetők a kartelltilalmat előíró generálklauzula (101. cikk (1)) hatálya alól (EB 2004, 2007, 2010). Az elfogadható mértékű kartelltevékenységnek tehát a kőkemény korlátozások jelentette határokon belül kell maradniuk.

A horizontális együttműködések vonatkozásában jelenleg három csoportmentességi rendelet hatályos, amelyek a technológiaátadási⁴, a kutatás és fejlesztési⁵, valamint a szakosítási megállapodásokat⁶ szabályozzák.⁷ A rendeletek elősegítik a hatékony munka- és költségmegosztást a szerződő felek között, mindezek pedig elősegítik a hatékonyabb vállalati gazdálkodást és erőforrás allokációt (EB 2004, 2010). A K+F csoportmentességi rendelet kapcsán Pelle (2005) rámutat, hogy „a jogszabály [...] akkor tekinthető „jónak”, ha az engedélyezett K+F együttműködés eredményei felülmúlják annak versenytorzító hatását” (Pelle 2005, 67. o.). A Fauli-Oller-Sandonis (2003, 664. o.) szerzőpáros pedig kiemeli, hogy „a kötött árú licencia a verseny csökkentése nélkül képes a jobb technológia átadását elősegíteni”. Ez pedig piaci versenyhez vezet. A rendeletek ezen túlmenően jogbiztonságot nyújtanak a szerződő feleknek, ugyanakkor szolgálják a verseny hatékony védelmét is (EB 2004, 2010). A csoportmentességi rendeletek időbeli hatálya véges, biztosítva ezzel a relatív gyakori felülvizsgálati lehetőséget.

A felülvizsgálat lehetősége több szempontból is rendkívül fontos. A határozott időközönkénti revízió lehetőséget nyújt a jogszabály (és ezáltal a működési feltételek) modernizálására, a kor követelményeihez történő hozzáigazításra. Másrészt, ez a megengedett együttműködés hatálya alá tartozó kooperációs formák és területek meghatározásában is nagyobb szabadságot nyújt a jogalkotónak. Mindazonáltal, a rendszeres felülvizsgálati lehetőség révén a jogszabályi keret könnyebben adaptálható a megváltozott piaci feltételekhez és körülményekhez. Tipikusan ilyen helyzet merülhet fel a piaci részesedés meghatározásánál, vagy az együttműködés természetének meghatározása kapcsán (Hildebrand 2009).

⁴ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 123, 27/04/2004 P. 0011–0017 (772/2004/EC Bizottsági rend.).

⁵ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 335, 18/12/2010 P. 0036–0042 (1217/2010/EU Bizottsági rend.).

⁶ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 335, 18/12/2010 P. 0043–0047 (1218/2010/EU Bizottsági rend.).

⁷ Jelen tanulmány csak a kutatás-fejlesztési és a technológiaátadási csoportmentességi rendeleteket tárgyalja. A szakosítási megállapodások szabályozása logikailag kívül esik a K+F és technológiatranszfer alkotta kereten, ugyanis azok nem feltétlenül a magasabb hozzáadott-érték megteremtésének körülményeivel járulnak hozzá a hatékonyságnövekedéshez.

3.1. A kutatás és fejlesztés a versenyképesség és hatékonyság szolgálatában

A K+F csoportmentességi rendelet hatálya értelmében a felek között létrejövő olyan K+F megállapodások⁸ mentesülnek, amelyek az alábbi együttműködési formák valamelyikének céljából kerülnek megkötésre (EB 2010, 38. o.):

- “a szerződés szerinti termékre vagy technológiára vonatkozó közös kutatás-fejlesztés, valamint az ilyen kutatás- fejlesztés eredményeinek közös hasznosítása;
- ugyanazon felek közötti korábbi megállapodás alapján végzett, szerződés szerinti termékre vagy eljárásra vonatkozó közös kutatás-fejlesztés eredményeinek közös hasznosítása;
- szerződés szerinti termékre vagy technológiára vonatkozó közös kutatás-fejlesztés, az ebből származó eredmény közös hasznosítása nélkül;
- a szerződés szerinti termékre vagy technológiára vonatkozó fizetett kutatás-fejlesztés, valamint az ilyen kutatás-fejlesztés eredményeinek közös hasznosítása;
- ugyanazon felek közötti korábbi megállapodás alapján végzett, szerződés szerinti termékre vagy technológiára vonatkozó fizetett kutatás-fejlesztés eredményeinek közös hasznosítása; vagy
- szerződés szerinti termékre vagy technológiára vonatkozó fizetett kutatás-fejlesztés, az ebből származó eredmény közös hasznosítása nélkül;”

A rendelet hatálya, a fentiek alapján, elég tág ahhoz, hogy az előforduló együttműködési formák jelentősebb részét lefedje. A rendelet azonban nem csak a potenciális együttműködési formákat sorolja fel, de – növelve a jogbiztonságot – a közös kutatás és fejlesztést, mint kooperációs aktivitást is definiálja. A 1217/2010/EU bizottsági rendelet 1. cikke értelmében a K+F olyan tevékenység, amelybe:

„termékre vagy eljárásra vonatkozó know-how megszerzése, elméleti elemzés, megfigyelés, kísérlet végzése, beleértve a kísérleti gyártást és a termék vagy eljárás műszaki vizsgálatát, a szükséges gépek és berendezések létrehozása, valamint a kutatás eredményének hasznosítása érdekében szellemi tulajdonhoz fűződő jogok megszerzése” (EB 2010, 39. o.) tartozhat.

A 1217/2010/EU bizottsági rendelet központi eleme kimondja, hogy az Alapszerződés 101. cikkének (3) bekezdése és a szóban forgó rendelet alapján, az Alapszerződés 101. cikkének (1) bekezdése (azaz a kartelltilalom) “*nem alkalmazandó a kutatás-fejlesztési megállapodásokra*” (EB 2010, 40. o.). A mentesség K+F megállapodások csoportjaira vonatkozik, és kiemeli azokat az általános kartelltilalom alól. A rendelet célja az általános gazdasági feltételek javítása, amelyek pedig egy ver-

⁸ A jogszabály szerint (EB 2010, 38. o.) megállapodásnak minősül a „vállalkozások társulásainak döntése vagy összehangolt magatartás”.

senykéesebb és hatékonyabb gazdasági környezetet eredményeznek. A mentesség az együttműködő vállalatoknak automatikusan jár, amennyiben az együttműködésük a rendeletben szabályozott feltételeknek megfelelnek.

1. táblázat A mentesülés piaci részesedéssel kapcsolatos feltétele a K+F és a technológiaátadási megállapodások vonatkozásában⁹

Csoportmentességi rendelet	A mentesülés feltétele		Versenytárs vállalkozások mentesülésének időhorizontja*	
	Versenytárs vállalatok	Nem versenytárs vállalatok	Piaci részesedés és...	...az eredmények további felhasználása
K+F	Együttes piaci részesedés <25%	Amíg az együttműködés tart	25-30 %	+ 2 év
		Tilosak a kőkemény korlátozások	30- %	+ 1 év
Technológiaátadási	Együttes piaci részesedés <20%	A piaci részesedés vállalatonként <30%	20- %	+ 2 év
		Tilosak a kőkemény korlátozások	30- %	

Megjegyzés: *A technológiaátadási megállapodás esetén a további két év mentesülés a nem versenytárs vállalkozásokra is vonatkozik.

Forrás: EB (2004, 2010) alapján saját szerkesztés

A K+F együttműködések azonban nem feltétel nélkül engedélyezettek, ugyanis ha azok túlzott mértékben torzítják a versenyt, nem mentesülhetnek az általános tilalom alól. Ha a releváns piacot bizonyos piaci erő illetve nem megengedett magatartásforma jellemzi, az együttműködni szándékozó felek nem hivatkozhatnak a K+F csoportmentességi rendelet alapján történő mentesülésre. Ahhoz, hogy meg lehessen állapítani, hogy az együttműködés az Alapszerződésben és csoportmentességi rendeletben foglaltaknak megfelel-e, a releváns piacon széleskörű elemzést kell végezni. Hildebrand (2009) rámutat, hogy annak érdekében, hogy felfedhető legyen az együttműködés mögött meghúzódó valós szándék, valamint, hogy megállapítható legyen a felek piaci részesedése, a releváns piac szerkezetét kell megvizsgálni. A K+F csoportmentességi rendelet 5. cikke megnevezi a kőkemény korlátozásokat. Ennek értelmében, amennyiben a K+F megállapodás megtiltja valamelyik félnek a további önálló kutatást; főszabály szerint korlátozza a termelést vagy az értékesítést; rögzíti az árakat (bizonyos kivételek mellett); földrajzi értelemben vagy a vevőkör alapján felosztja a releváns piacot; vagy különböző módokon (értékesítési tilalom, követelmények kikötésével, beszerzés korlátozásával), de akadályt állít a termék szabad kereskedelme elé, nem részesülhet mentességben (EB 2010). Hasonló meg-

⁹ A táblázat csak a vállalatoknak csak a termelési vertikumban elfoglalt helyét és piaci részesedését szemlélteti; a kőkemény korlátozások ismertetésétől ezen a ponton eltekintünk.

fontolásokkal találkozhatunk a jövőbeli K+F aktivitás kapcsán is. Ami pedig a harmadik feltételt illeti, általánosságban elmondható, hogy a versenytársak közötti együttműködés mentesülhet, amennyiben az együttműködő felek együttes piaci részesedése a releváns piacon 25% alatt van; a mentesség a nem versenytárs vállalkozások esetén addig tart, amíg az együttműködésük is tart. Az 1. táblázat összefoglalja a piaci részesedési küszöbértékeket a K+F és a technológiaátadási-megállapodások vonatkozásában.

3.2. A technológiaátadási megállapodások a versenyképesség és hatékonyság szolgálatában

A K+F megállapodások csoportmentességének bemutatása után a technológiaátadási megállapodások rövid ismertetésével tesszük teljessé a tanulmány második nagy egységét. A technológiatranszfer mentessége mögött az a gazdaságpolitikai megfontolás áll, mely szerint:

„[a]z ilyen megállapodások rendszerint javítják a gazdasági hatékonyságot és elősegítik a versenyt, mivel csökkentik a kutatás és fejlesztés területén a párhuzamos tevékenységeket, erősítik az új kutatási és fejlesztési tevékenységek megkezdésének ösztönzését, serkentik a további innovációt, megkönnyítik a technológiák elterjedését, és megteremtik a versenyt a termékpiacokon” (EB 2004, 74. o.).

Megemlítendő, hogy a mentességi rendszer hatálya korlátozott, mivel „[e] rendeletnek csak azokkal a megállapodásokkal kell foglalkoznia, amelyekben a licenciadó a licenciatulajdonosnak megengedi a licenciatárgyat képező technológia hasznosítását, esetleg további, a licenciatulajdonos által végzett kutatást és fejlesztést követően, árak vagy szolgáltatások előállítására céljából” (EB 2004, 74. o.). A jogszabály leszögezi azt is, hogy:

„[a] rendelet nem terjedhet ki azokra a licenciatulajdonosi megállapodásokra, amelyek célja a kutatás és fejlesztés alvállalkozásba adása. Nem terjedhet ki továbbá a technológia-pool létrehozására irányuló licenciatulajdonosi megállapodásokra, azaz a technológiák egyesítésére vonatkozó megállapodásokra, amelyek célja az így létrehozott szellemi tulajdonjogok összessége hasznosításának harmadik személyek számára történő engedélyezése” (EB 2004, 74. o.).

A technológiaátadást szabályozó csoportmentességi rendelet, a K+F csoportmentességi rendelethez hasonlóan, pontosan meghatározza a jogszabály hatályát. Mindez a jogbiztonság növelését szolgálja, és biztosítja, hogy a szerződő felek a jogalkotó szándékának megfelelően járassanak el, amikor technológiaátadást megtestesítő jogviszonyt alakítanak ki egymás között. A technológiatranszfer csoportmentességi rendelet 1. cikkének b) paragrafusában nevesíti azokat az együttműködési

módokat és cselekményeket, amelyeket a jogalkotó kiemel az általános tiltás hatálya alól.¹⁰

A 1217/2010/EU bizottsági rendelethez hasonlóan az Alapszerződés 101. cikk (3) és a technológiaátadási csoportmentességi rendelet is feloldja az ilyen jellegű megállapodások általános tilalmát. Mindez azt jelenti, hogy ezen együttműködési formák esetén nem alkalmazandó az Alapszerződés 101. cikke (1).¹¹ A csoportmentességi rendelet mentességet biztosít, de alkalmazhatósági keretét, valamint időkorlátját illetően fontos kiemelni, hogy:

„[...] ez a mentesség annyiban alkalmazandó, amennyiben az ilyen megállapodások a 81. cikk (1) bekezdésének hatálya alá tartozó versenykorlátozásokat tartalmaznak. A mentesség arra az időszakra alkalmazandó, ameddig a licencia tárgyat képező technológia részét képező szellemi tulajdonjog oltalmi ideje le nem jár, az oltalom meg nem szűnik, vagy ameddig azt meg nem semmisítik, illetve know-how esetében, ameddig a know-how titkos marad, kivéve azt az esetet, amikor a know-how a licenciavevő cselekménye nyomán válik közismertté, amely esetben a mentesség a megállapodás időtartamára alkalmazandó” (EB 2004, 77. o.).

A felek az Alapszerződés 101. cikke (3) és a 772/2004/EK bizottsági rendelet alapján három feltétel teljesülése esetén köthetnek együttműködést. Ezek a feltételek, hasonlóan a K+F csoportmentességi rendelet esetéhez, azt a célt szolgálják, hogy ne alakulhasson ki erőfölényes vállalat a releváns piacon, illetve ne lehessen visszaélni az erőfölényes helyzettel (a kartellszabályozás mellett ez jelenti a trösztellenes szabályozás másik ágát). A legfontosabb feltétel a kőkemény korlátozások kizárása; súlyos korlátozás nem irányulhat „a technológiaátadási megállapodás részét képező” (EB 2004, 79. o.) kötelezettségekre sem, amelyek célja a licenciavevő szabadságnak korlátozása. A harmadik feltétel jelen csoportmentességi rendeletnél is a piaci részesedéshez kapcsolódik. Ennek értelmében, ha a potenciálisan együttműködő felek versenytárs vállalkozások, 20% alatti együttes piaci részesedés jogosítja fel őket az együttműködés megkötésére, míg nem versenytárs vállalkozások esetén

¹⁰ Ezek a következők: „a szabadalmilicencia-megállapodás, know-how licenciamegállapodás, szoftverfelhasználási szerződés, vagy vegyes szabadalmi-know-how licenciaszerződés vagy szoftverfelhasználási szerződés, beleértve bármely ilyen megállapodást, amely termékek értékesítésére és beszerzésére, vagy más szellemi tulajdonjogok licenciába adására vagy szellemi tulajdonjogok átruházására vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz, feltéve hogy ezek a rendelkezések nem a megállapodás elsődleges tárgyát képezik, és közvetlenül kapcsolódnak a szerződés szerinti termékek előállításához; szintén technológiaátadási-megállapodásnak minősül a szabadalmak, know-how, szoftveren fennálló szerzői jogok vagy ezek kombinációjának átruházása, amennyiben a technológia hasznosításából fakadó kockázat egy része az engedményezőnél marad, különösen abban az esetben, amikor az átruházás ellenszolgáltatásaként fizetendő összeg az engedményes által az átruházott technológia segítségével előállított termékek tekintetében elért forgalomtól, az ily módon előállított termékek mennyiségétől vagy a technológia alkalmazásával végrehajtott műveletek számától függ” (EB 2004, 76. o.).

¹¹ A 772/2004/EK bizottsági rendelet elfogadásakor a vonatkozó alapszerződési jogszabály száma a 81. cikk (1) volt.

30%-30% (azaz ekkor az egyéni értékeket kell figyelembe venni). Az 1. táblázat szemlélteti a piaci részesedésre vonatkozó küszöbértékeket a K+F és a technológiaátadási-megállapodás vonatkozásában is.

4. Összegzés

A 2008-ban elmélyülő gazdasági világválság az Európai Uniót rendkívül hátrányosan érintette. Felszínre kerültek olyan, esetenként több évtizedes problémák, amelyeket korábban több-kevesebb sikerrel kezelni lehetett; a 2008 őszi gazdasági események azonban egyértelműen rávilágítottak a problémák mélyebb összefüggéseire. Ezek közül, témánk vonatkozásában, az európai gazdaságok versenyképességének csökkenése releváns. És mint ilyenre, a problémára adandó megoldás felkutatása sem várathatott magára.

A válság előtt mintegy tíz évvel az európai közös versenyszabályozásnak egy általános reformja kezdődött meg. Ennek egyik legfőbb eredménye a közgazdasági megközelítés előtérbe kerülése volt, amely egyben a versenyszabályozás gazdaság-ösztönző szerepének erősítését is implicálta. A versenyszabályozás (azon belül is elsősorban a kartellszabályozás) fejlődésében ennek kapcsán paradigmaváltásról beszélhetünk, jóllehet a kollúziót tiltó szigorú szabályok továbbra is érvényben maradtak, és kikényszerítésükre jelentős hangsúlyt fektet az Európai Bizottság. A versenyszabályozás révén történő gazdaságösztönzés tehát nem vonhatja maga után a verseny indokolatlanul jelentős torzulását és a piaci szabadság túlságosan nagy korlátozását.

Tanulmányunkban röviden ismertettük a K+F és a technológiaátadási csoportmentességi rendeleteket. A csoportmentességi rendszer révén, melynek alapjai már a Római Szerződésben is megjelentek, az EB szigorú keretek között, de engedélyezi a (nem) versenytársak közötti együttműködést, melytől a gazdasági teljesítmény és hatékonyság növekedését várja a jogalkotó. A jogszabályok folyamatos felülvizsgálata lehetővé teszi azoknak a mindenkori gazdasági környezethez és igényekhez történő igazítását; ezáltal a belső piac kedvezőbb gazdálkodási feltételeket biztosíthat az EU területén működő cégeknek.

A közösségi versenyszabályozás mindazonáltal a gazdasági tevékenységek keretrendszerét teremti meg, ezért a többi komplementer (közös) politika egyidejű időszerúsítése is elengedhetetlennek tűnik. Ezek közül kiemelkedik a közös ipar- és kereskedelempolitika, de a nemzeti gazdaságpolitikák szerepét sem becsülhetjük le ebben a folyamatban. Ezek részletes vizsgálata viszont meghaladja jelen tanulmány kereteit.

Felhasznált irodalom

- EB (1957): *Római Szerződés*. Európai Bizottság, Róma.
- EB (1992): *Maastrichti Szerződés*. Európai Bizottság, Maastricht.
- EB (2001): A Bizottság közleménye – Az EK-Szerződés 81. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról szóló iránymutatás. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 003, 06/01/2001 P. 0002 – 0030. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EB (2004): A Bizottság 772/2004/EK rendelete (2004. április 27.) a Szerződés 81. cikke (3) bekezdésének a technológiaátadási megállapodások csoportjaira történő alkalmazásáról. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, L 123, 27/04/2004 P. 0011 – 0017. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EB (2007): *A Lisszaboni Szerződés*. Európai Bizottság, Lisszabon.
- EB (2008): A Bizottság 800/2008/EK rendelet (2008. augusztus 6.) a Szerződés 87. és 88. cikke alkalmazásában a támogatások bizonyos fajtáinak a közös piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánításáról (általános csoportmentességi rendelet). *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, L 214, 09/08/2008 P. 0003 – 0047. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EB (2010): A Bizottság 1217/2010/EU rendelete (2010. december 14.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a kutatás-fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, L 335, 18/12/2010 P. 0036 – 0042. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EB (2011): A Bizottság közleménye - Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 011, 14/01/2011 P. 0001 – 0072. Európai Bizottság, Brüsszel.
- EB (2012): Europe 2020. Európai Bizottság, Brüsszel. Letöltve: 2013.03.17. http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_hu.htm
- EEMC (2006): More economics based approach in Article 82 EC Treaty: new test procedures. European E&M Consultants. *Competition Competence Report*, 15, pp. 1-6.
- EP (2006): A Lisszaboni Stratégia. Európai Parlament, Strassbourg. Letöltve: 2013.03.17. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_hu.htm
- Fauli-Oller, R. – Sandonis, J. (2003): To merge or to license: implications for competition policy. *International Journal of Industrial Organization*, 21, 5, pp. 655-672.
- Gual, J. – Hellwig, M. – Perrot, A. – Polo, M. – Rey, P. – Schmidt, K. – Stenbacka, R. (2005): An Economic Approach to Article 82 – Report by the European Advisory Group on Competition Policy. Governance and the efficiency of economic systems – *Discussion paper*, 82, pp. 1-53.
- Hildebrand, D. (2009): *The role of economic analysis in the EC competition rules – 3rd ed.* Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn.
- Minniti, A. (2010): Product market competition, R&D composition and growth. *Economic Modelling*, 27, 1, pp. 417-421.
- Monti, M. (2010): A new strategy for the single market. Report to the President of the European Commission. Letöltve: 2012.11.15. http://ec.europa.eu/bepa/pdf/monti_report_final_10_05_2010_en.pdf

- Pelle A. (2005): Az Európai Unió versenyszabályozása a kutatás-fejlesztés és az innováció szolgálatában a csoportmentességi rendszereken keresztül. In Buzás N. (szerk.): *Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés*. SZTE Gazdaságtudományi Kar közleményei. JATEPress, Szeged, pp. 63-73.
- Pelle A. (2010): Az Európai Közösség kartellszabályozásának német gyökerei. *Doktori értekezés*. Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola, Szeged.
- Török Á. (1999): A verseny- és a K+F-politika keresztútján – Bevezetés a csoportmentességi szabályozás elméletébe. *Közgazdasági Szemle*, 46, 6, pp. 491-506.
- Wersching, K. (2010): Schumpeterian competition, technological regimes and learning through knowledge spillover. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 75, pp. 482-493.